

pod zemljo ali jamomerce. Pozneje je geodezija postala učni predmet na mnogih univerzah in s tem se je veda zelo razmahnila.

Ob koncu naj dodamo še nekaj zanimivosti. O Blažu Kocenu piše Korošec na več straneh, tudi na strani 222, kjer citira 42. izdajo njegovega znamenitega atlasa. Podpisani sem lastnik atlasa, kjer piše: »Kozenns Atlas — 60. Auflage, Verlag Ed. Hölzel, Wien 1943 — Hergestellt im Geographischen Institut Ed. Hölzel, Wien«. Verjetno je to eden izmed poslednjih ali sploh poslednji Kocenov atlas. Da so Nemci pisali Kozenn, že še gre, toda teže je razumeti, da smo se v gimnaziji učili po atlantu z naslovom »Geografijski atlas — po Kozennu priredio dr. Milan Šenoa, Beograd 1927, Izdavačka knjižarnica Gece Kona«. Vse kaže, da Šenoa ni vedel, da reproducira slovenskega kartografa. Na straneh 256 in 274—278 govori avtor o kartografiji med prvo svetovno vojno in po njej (do 1925) in dvakrat citira Ernesta Krušaja. To je znani Ernest Krulej (rojen v Sevnici 1888), ki je odšel februarja 1914 v Srbijo, od tam pa 1916 z drugimi vred v Ženevo. Tu je spisal knjigo Privreda u Slovenačkoj, Ženeva 1917 (v cirilici, 116 strani); knjigi je dodal omenjeno karto. V isti sklop politično-propagandnih gredo tudi karte, ki jih vsebuje knjiga, izšla oktobra 1919 z naslovom Dr. Niko Zoupanitch, Ave Illyria, Paris 1919 (karte na straneh 23 in kot prilogi med stranema 92—93 ter na koncu brošure). Karte je risal najbrž Antonije Lazić, kartograf geografskega instituta beograjske univerze, saj se je podpisal s šifro Ant. (v cirilici). Morda bi kazalo omeniti tudi Mačkovškovo kartografsko delo iz druge polovice leta 1918 v zvezi z našimi severnimi in severovzhodnimi mejami.

Avtor Korošec je vložil v svoje delo vsekakor veliko truda in zanosa ter precej uspešno zakril vrzeli, ki so prevladoval v znanju naše kartografije za 16., 17. in 18. stoletje. Kartografija 19. in 20. stoletja je že bolje znana. Pokrajine niso obdelane enakomerno (Kranjska veliko bolje od drugih kronovin). Vzroki so dobro znani: glavni arhivi za Kranjsko so v Ljubljani, druge dežele imajo karte zunaj domačega prostora. Želimo, da bi se pisec pripravljaj na novo izdajo kartografskega gradiva. Da bo delo popolnejše, bo treba v večji meri pregledati domače in tuje arhivske fonde in preštudirati potrebno literaturo. Morda bo dobro razdeliti gradivo na panoge, na primer prostoročne skice, rudarske ali »ležne karte«, katastrska merjenja, geodetska mapiranja, geografske karte, načrte urbanih naselij in podobno. Avtorjevo delo, takšno, kakršno je že sedaj, dostojno reprezentira našo nacionalno zgodovino kartografije in kartografijo samo, vendar naj prevlada znana misel: nobeno delo ni tako dobro, da ne bi moglo biti še boljše.

Jože Šorn

Mate Demarin, **Hrvatsko školstvo u Istri. Pregled razvoja 1818—1918.** Hrvatski školski muzej, Zagreb 1978, 167 strani.

Splošno znano dejstvo je, kako hudemu raznarodovalnemu pritisku so bili izpostavljeni istrski Hrvatje in Slovenci v obdobju stare Avstrije. Orožje »par excellence« tega pritiska so bile šole, zato ni čudno, da sta se tako državna avstrijska kot tudi pokrajinska italijanska oblast vztrajno upirali hrvatskim in slovenskim zahtevam po šolah v obeh slovanskih jezikih. Italijani v Istri, ki so sicer pomenili manjšino prebivalstva, so imeli zaradi svoje gospodarske in z njo povezane kulturne oblasti ter volilnega sistema, ki je temeljil na gospodarski premoči, dolgo časa premoč nad večinskimi Hrvati in Slovenci.

Demarinova zgodovina hrvatskega šolstva do 1918 zato ni le ozko omejena na šolsko področje, pač pa nujno podaja tudi družbene, politične, gospodarske in druge razmere v Istri. Tako podaja zaokrožen prikaz obravnavane dobe.

Avtor deli obdobje na tri dele: začetke hrvaških župnijskih šol okrog leta 1818 in njihov razvoj do šolskega zakona iz leta 1869; na podržavljanja šol po letu 1869, 1870, hitro zmanjšanje števila hrvaških šol in njihovo ponovno postopno povečevanje od začetka 20. stoletja dalje; na vzpon hrvaških šol od narodne zmage leta 1907 do konca prve svetovne vojne.

V prvem delu so omenjeni prvi sledovi hrvaščine v šolah, obdobje Napoleoneve Ilirije, otvoritve prvih hrvaških šol, dobronamerno delovanje tržaškega namestnika grofa Stadion, delovanje hrvaškega narodnega buditelja v Istri škofa dr. Juraja Dobrile ter drugih s podobnimi težnjami, pregled tega obdobja pa se zaključuje s stanjem pred letom 1869.

Drugi, najobsežnejši del knjige uvodoma prikazuje takratno šolsko zakonodajo, družbene razmere in krepitev preporodnega delovanja v Istri, katerega nosilci so bili zlasti Dinko Vitezić, Matko Laginja, Vjekoslav Spinčić in Matko Mandić, vloga društev in časnikov v bojih za narodne pravice in narodno šolstvo. Ob

pojavi italijanskega iredentizma ter političnih strank v Istri prikazuje krepitev borbe za hrvaške šole in v zvezi s tem izreden pomen narodnoobrambne šolske družbe »Sv. Cirila in Metoda za Istro«, ki je podobno kot njena slovenska istimenska predhodnica in vzornica (ki pa je Demarin niti z besedo ne omenja) delovala proti raznarodovalnim pritiskom Italijanov in Nemcev.

Avtor posveti precej pozornosti posameznim primerom borb za odpiranje hrvaških osnovnih šol in hrvatske gimnazije v Pazinu, vprašanju učiteljskih šol, strokovnih šol, položaja in konferenc učiteljev ter njihovih društev. Drugi del zaključuje s prikazom pedagoško-knjževnega in kulturno-prosvetnega prizadevanja Hrvatov v Istri ter z vprašanjem nadzorovanja šol.

Tretje obdobje se začena z veliko hrvaško-slovensko zmago na volitvah v dunajski parlament leta 1907, do katere je prišlo zaradi uvedbe splošne in enake volilne pravice. Nacionalni spopadi so se nadaljevali še naprej, ker je za istrski deželni zbor ob vseh spremembah ostal nazadnjaški volilni red, ki je favoriziral Italijane. V tem ozračju je potekalo obdobje do začetka 1. svetovne vojne. Avtor prikaže kulturno-prosvetno delo istrskih Hrvatov ter njihovo knjževnost in znanstvene ustanove, kot tudi prilike v tej pokrajini za časa vojne. Oriše šolske razmere v tem času, za katere so bile značilne begunske šole v notranjosti Avstro-Ogrske, kamor so evakuirali otroke iz Istre in Goriške.

Kot v prejšnjem poglavju je tudi tu posvečena pozornost istrskim srednjim šolam ter učiteljskim organizacijam in njihovemu delu, naglašeni pa so tudi spori med katoliško in liberalno usmerjenimi učitelji. Natančno sta prikazana učiteljska časopisa »Narodna prosvjeta« in »Hrvatska škola« ter njihovi uredniki in sodelavci od Ernesta Jelušića preko Frana Barbalića do Vladimirja Nazorja. Posebej obravnava avtor delo učiteljskega zbora in učiteljskih pripravnikov učiteljskega v Kastvu, navaja pa tudi vse hrvaške in slovenske šole v Istri pred italijansko okupacijo, tako javne kot »Družbine«.

Dodan je še kratek pregled stanja šolstva v Istri v obdobju 1918—1929, o čemer je isti avtor obširno pisal v knjigi Hrvatsko školstvo v Istri između dva svjetska rata, Sisak 1972, 223 str. Na kratko je prikazano poitalijančevanje hrvatskih in slovenskih šol, pa tudi druge oblike raznarodovanja.

Delo Mateja Demarina predstavlja skrben in temeljit pregled razvoja šolstva v hrvaškem delu Istre, mnogo koristnih podatkov pa moremo najti v njem tudi za slovenski del. Čeprav pisano predvsem na podlagi že obstoječe literature o tem vprašanju je nedvomno zelo dragocen prispevek k istrskemu zgodovinospisju. Zeleni bi bilo, da bi tudi Slovenci za svoj del Istre kmalu dobili kaj podobnega.

Andrej Vovko

Herbert Dachs, *Österreichische Geschichtswissenschaft und Anschluss 1918—1930*. Veröffentlichungen des Historischen Instituts der Universität Salzburg, Wien—Salzburg 1974, 265 strani.

Alfred D. Low, *Die Anschlussbewegung in Österreich und Deutschland 1918—1919 und die Pariser Friedenskonferenz*, Wien—Stuttgart 1975, 254 strani.

Prva knjiga je skrajšana disertacija o vsekakor poučni problematiki, namreč o odnosu vrste avstrijskih zgodovinarjev do vprašanja priključitve (anšlusa) Avstrije nemškemu rajhu. Kot zgornja meja je v delu postavljeno leto 1930, se pravi čas, ko se že pripravlja prodor nacistične miselnosti in nacizma v avstrijski prostor. Delo samo je razdeljeno na dva dela: v prvem avtor podaja splošen odnos takratnega avstrijskega zgodovinospisja do vrste vprašanj, ki jih je zbudila prva svetovna vojna ter njen konec (med njimi bi posebej omenili ocene o habsburški (podonavski) monarhiji, o senžermenskem miru leta 1919, odnos zgodovinarjev do Nemške Avstrije, do demokratične ustavne reforme ter, končno, njihovo opredeljevanje do anšlusa). V drugem delu Dachs očrtuje odnos posameznih avstrijskih zgodovinarjev do teh vprašanj na podlagi njihove publicistične in znanstvene dejavnosti. Predvsem pa je Dachs skušal odgovoriti na vprašanje o odnosu na univerzah delujočih zgodovinarjev do avstrijske stvarnosti v času med letoma 1918 in 1930. Skupaj najdemo sedemnajst imen. Analiza njihove dejavnosti kaže, da je v času prve svetovne vojne večina avstrijskih zgodovinarjev zagovarjala in branila avstrijsko državno misel; tej nalogi naj bi proti koncu vojne služil tudi poseben časnik Österreich, ki ga je financirala avstrijska vlada in v katerem je sodelovala vrsta avstrijskih zgodovinarjev. Značilna je ugotovitev, da je večina avstrijskih, na univerzah delujočih zgodovinarjev šele pod pezo vojne opustila svojo strokovno izolacijo ter se podala na politično polje. Razpad habsburške monarhije je povzročil, da je sedaj na mesto »nadracionalne misije« podonavske monarhije sto-